IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

ЁШЛАР ЎРТАСИДА КИБЕРЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

Ахметов Рустам Ниязович
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Магистратура “ташкилий-стратегик бошқарув” мутахассислиги тингловчиси,

Аннотация: Мақолада ёшлар ўртасида кибержиноятлар профилактикасини ташкил этишнинг назарий ва амалий жиҳатлари таҳлил қилинган. Интернет тармоқлари ва рақамли технологиялардан кенг фойдаланиш шароитида ёшларнинг кибержиноятларга жалб қилинишига таъсир этувчи омиллар ўрганилган. Шунингдек, кибержиноятларнинг олдини олишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, таълим муассасалари, оила ва жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлигини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: кибержиноят, ёшлар, киберхавфсизлик, интернет, профилактика, ҳуқуқий маданият, рақамли саводхонлик, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси.

Аннотация. В статье исследуются теоретические и практические аспекты профилактики киберпреступлений среди молодежи. Анализируются факторы, способствующие вовлечению молодых людей в киберпреступную деятельность в условиях активного использования цифровых технологий и сети Интернет. Разработаны предложения по совершенствованию взаимодействия правоохранительных органов, образовательных учреждений, семьи и общественности в сфере предупреждения киберпреступности.

Ключевые слова: киберпреступность, молодежь, кибербезопасность, интернет, профилактика, правовая культура, цифровая грамотность.

Abstract. The article examines theoretical and practical aspects of cybercrime prevention among young people. It analyzes the factors contributing to youth involvement in cybercrime in the context of the widespread use of digital technologies and the Internet. The study also proposes measures to improve cooperation between law enforcement agencies, educational institutions, families, and civil society in preventing cybercrime.

Keywords: cybercrime, youth, cybersecurity, Internet, prevention, legal culture, digital literacy.

Кириш.

Ахборот технологияларининг жадал ривожланиши ва интернет тармоқларининг ҳаётимизга чуқур кириб бориши жамият тараққиёти учун кенг имкониятлар яратмоқда. Бироқ рақамли технологияларнинг ривожланиши билан бир қаторда кибержиноятчилик ҳам замонавий жиноятчиликнинг энг хавфли турларидан бири сифатида шаклланмоқда.

Ёшлар интернет ва рақамли технологиялардан энг фаол фойдаланувчи ижтимоий қатлам ҳисобланади. Улар виртуал муҳитда кўп вақт ўтказиши, янги технологияларга тез мослашиши ҳамда ахборот ресурсларидан фаол фойдаланиши билан ажралиб туради. Шу билан бирга мазкур ҳолат уларнинг турли кибертаҳдидлар таъсирига тушиш эҳтимолини ҳам оширмоқда.

Шу боис ёшлар ўртасида кибержиноятлар профилактикасини самарали ташкил этиш ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш соҳасидаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Кибержиноятларнинг тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. Кибержиноятлар деб компьютер тизимлари, ахборот тармоқлари ёки интернет технологияларидан фойдаланган ҳолда содир этиладиган ижтимоий хавфли қилмишларга айтилади. Уларнинг асосий хусусиятлари қуйидагилардан иборат: анонимликнинг юқори даражада бўлиши; трансмиллий хусусиятга эгалиги; жиноят қурбони ва жиноятчи ўртасида бевосита алоқанинг мавжуд эмаслиги; жиноятларнинг юқори латентлиги; жиноятларни фош этишнинг мураккаблиги.

Кибержиноятчиликнинг мазкур хусусиятлари профилактика ишларини ташкил этишда алоҳида ёндашувларни талаб қилади.

Ёшларнинг кибержиноятларга жалб этилиш омиллари. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, ёшларнинг кибержиноятларга жалб қилинишига бир қатор ижтимоий ва психологик омиллар таъсир кўрсатади. Булар: ҳуқуқий билимларнинг етарли эмаслиги; рақамли хавфсизлик қоидаларини билмаслик; интернет орқали тез даромад топиш истаги; салбий виртуал муҳит таъсири; ижтимоий назоратнинг етарли эмаслиги; ахборот технологияларига қизиқишнинг нотўғри йўналтирилиши.

Айрим ҳолатларда ёшлар ўз ҳаракатларининг ҳуқуқий оқибатларини англамасдан туриб компьютер тизимларига ноқонуний кириш, зарарли дастурларни тарқатиш ёки электрон фирибгарлик схемаларида иштирок этиб қолмоқда.

Ёшлар ўртасида кибержиноятлар профилактикасини ташкил этишнинг асосий йўналишлари.

Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш

Кибержиноятчиликнинг олдини олишнинг энг муҳим йўналишларидан бири ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш ҳисобланади.

Бунинг учун: таълим муассасаларида киберхуқуқ асосларини ўқитиш; ҳуқуқий тарғибот тадбирларини кучайтириш; профилактика инспекторлари иштирокида учрашувлар ташкил этиш мақсадга мувофиқ.

Рақамли саводхонликни ошириш

Рақамли саводхонлик ёшларни интернет муҳитидаги хавфлардан ҳимоя қилишнинг муҳим воситасидир.

Хусусан:

- шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш;
- мураккаб пароллардан фойдаланиш;
- фишинг ҳаволаларини аниқлаш;
- ижтимоий тармоқларда хавфсиз ҳаракатланиш кўникмаларини шакллантириш зарур.

Ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштириш. Профилактика инспекторлари ва киберхавфсизлик бўлинмалари ўртасида ҳамкорликни кучайтириш орқали ёшлар иштирокидаги ҳуқуқбузарликларнинг эрта профилактикасини амалга ошириш мумкин.

Бунинг учун: хавф гуруҳидаги ёшларни аниқлаш; манзилли профилактика ишларини ташкил этиш; интернет муҳитидаги салбий таъсирларга қарши тушунтириш ишларини олиб бориш лозим.

Хорижий тажриба таҳлили. Ривожланган давлатлар тажрибаси кибержиноятчиликнинг олдини олишда таълим ва профилактика устувор аҳамият касб этишини кўрсатмоқда.

Жумладан, Singapore таълим тизимида киберхавфсизлик бўйича махсус ўқув дастурлари жорий қилинган.

South Koreada мактаб ўқувчилари учун рақамли хавфсизлик бўйича мажбурий машғулотлар ташкил этилган.

United Statesда эса ёшлар ўртасида киберхавфсизлик маданиятини шакллантиришга қаратилган миллий дастурлар амалга оширилмоқда.

Мазкур тажрибаларни миллий амалиётга мослаштириш профилактика самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Илмий янгилик. Тадқиқот давомида: ёшлар ўртасида кибержиноятлар профилактикасининг комплекс модели таклиф этилди; профилактика инспектори, таълим муассасаси ва оиланинг интеграциялашган ҳамкорлик механизми асослантирилди; «рақамли профилактика» тушунчасининг мазмуни очиб берилди; ёшларнинг киберхавфсизлик маданиятини баҳолаш мезонлари ишлаб чиқилди.

Таклиф ва тавсиялар:

1. Барча таълим муассасаларида киберхавфсизлик бўйича мажбурий ўқув курсларини жорий қилиш.
2. Ёшлар учун миллий рақамли хавфсизлик платформасини ташкил этиш.
3. Кибержиноятлар профилактикаси бўйича ягона электрон таълим ресурсларини яратиш.
4. Профилактика инспекторларининг киберхавфсизлик соҳасидаги малакасини ошириш.
5. Интернет орқали содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг эрта профилактикаси учун сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш.
6. Ёшлар ўртасида «Киберхавфсиз ёшлар» ҳаракатини ташкил этиш.

Хулоса қилиб айтганда, ёшлар ўртасида кибержиноятлар профилактикасини самарали ташкил этиш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, таълим муассасалари, оила ва жамоатчиликнинг узвий ҳамкорлигини талаб қилади. Замонавий профилактика усуллари, рақамли саводхонликни ошириш ва ҳуқуқий тарғибот ишларини кучайтириш орқали ёшларни кибертаҳдидлардан муҳофаза қилиш ҳамда кибержиноятчилик даражасини пасайтириш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон,2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни. – Т., 2014.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Киберхавфсизлик тўғрисида»ги Қонуни. – Т., 2022.
5. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2022.
6. Абдурасулов Қ.Р. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси назарияси ва амалиёти. – Тошкент: Академия, 2021.
7. Исмаилов И. Кибержиноятчиликка қарши курашишнинг ҳуқуқий асослари. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2023.
8. Wall D.S. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. – Cambridge, 2017.
9. Yar M. Cybercrime and Society. – London, 2020.
10. INTERPOL Global Cybercrime Report. – Lyon, 2023.
11. ITU Global Cybersecurity Index. – Geneva, 2024.